

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЙ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Анотація. Стаття досліджує зміст, методологію та практичний вплив стратегій економічного розвитку, сучасне розуміння практичних підходів до місцевого економічного розвитку, розкриває зміст поняття «місцевий економічний розвиток» та доводить зв'язок з глобалізацією економіки та локалізацією інвестицій. Пропонується порівняння стратегічних підходів в управлінні розвитком соціально економічних систем в старій економіці та в «новій», в сучасних умовах глобалізації світових процесів.

Ключові слова. Місцевий економічний розвиток. Глобалізація. «Стара» економіка. «Нова» економіка. Стратегія розвитку.

Аннотация. Статья анализирует содержание, методологию и практическую значимость стратегий экономического развития, современное понимание практических подходов к местному экономическому развитию, раскрывает смысл понятия «местное экономическое развитие» и доказано его связь с глобализацией и локализацией инвестиций. Представлены сравнительные стратегические подходы к развитию социально экономических систем в старой экономике и в современных условиях глобальных мировых процессов.

Ключевые слова. Местное экономическое развитие. Глобализация. «Старая» экономика. «Новая» экономика. Стратегия развития.

Annotation. The article analyzes the content, methodology and practical impact of the local economic development strategies, highlights the essence of the local development notion. The article develops a concept of "local economic development" and proves the link with globalization of economy and localization of foreign direct investment. The comparative strategic going is presented near development socially of the economic systems in a «old» economy and in the modern terms of global world processes

Keywords. Local economic development. Globalization. "Old" economy. "New" economy. Development Strategy.

Актуальність та постановка проблеми. Місцевий економічний розвиток (МЕР) у розвинутих країнах світу є процесом поліпшення економічного процвітання та якості життя населення, який здійснюється шляхом самоврядування та саморозвитку соціально економічних систем різного рівня, але підтримується вищими рівнями державної влади. Сьогодні в розвинутому світі спостерігається особливий інтерес до МЕР, як найкращого способу самоврядування в регіонах, який, шляхом використання творчого потенціалу громади, створює рівні конкурентні умови для розвитку територій і забезпечує високий рівень добробуту людей в країні [1,2,3].

Розвинуті країни світу мають довгу історію МЕР, система та практика управління розвитком територій протягом останніх кількох десятиліть пройшла суттєву трансформацію. Зміни сталися у двох напрямках: змінилися рівні відповідальності влади за здійснення місцевого економічного розвитку та змінилась сама методологія практики впровадження МЕР. Територіальні громади самостійно вирішують питання місцевого розвитку на підставі децентралізації влади та великого спектру власних повноважень, шляхом стратегічного партнерства в громаді та стратегій розвитку [4, с.230–240]. Історія підтвердила ефективність дій для розвитку цих країн.

Мета статті. Метою статті є прагнення автора привернути увагу на актуальність питань стратегій місцевого економічного розвитку. Ще кілька десятків років тому, першочерговим завданням розвитку багатьох країн було - створення потужного національного уряду, з широкими повноваженнями і відповідальністю за економічний стан країни, регіонів та міст. Система управління розвитком міст цілком підпорядковувалась центральному управлінню вищих урядів. Але сьогодні у сфері МЕР триває активна децентралізація – органи влади вищого рівня передають свої повноваження муніципалітетам за всі аспекти свого добробуту. Місцеві громади разом з місцевими владами самостійно розробляють стратегії розвитку і самі несуть відповідальність за розвиток своєї території. Причин цього процесу є багато. Влада стала неспроможною задовольняти зростаючі потреби громад. Виникла необхідність в передачі функцій планування, розробки програм та наданні послуг з вищих рівнів влади на нижчі. Вагомий внесок в еволюцію МЕР зробили процеси бурхливого технологічного розвитку та глобалізації зі змінами в суспільних тенденціях, зростанні експертного потенціалу громад та їх участі в процесах управління місцевим розвитком, а також значне посиленням світової конкуренції [5].

Аналіз останніх публікацій. Аналіз досліджень останніх публікацій підтверджує, що в Україні, поняття «Стратегічне планування місцевого економічного розвитку» ще не розвинуто. Історія

централізованого планування, заснованого на командно адміністративній системі деформувала сприйняття цього феномену свідомістю людей. Відсутність стратегічного бачення розвитку країни, регіону, міста, територіальної громади робить практично неможливим застосування цього інструменту для економічного розвитку, унеможлиблює відповідність сучасним тенденціям управління та вимогам глобальної економіки. Проблематика частково обговорюється вченими. Методологічні підходи та теоретичні засади розробки стратегій розвитку територій викладені у роботах українських вчених та практиків В.Нудельмана, М.Дацишина, С.Максименка, І.Санжаровського, О.Карого, у роботах польських авторів Т.Гладченко, Я.Варди, Я. Квятковського, американських авторів М.Окландера, Д.Брайсон, Е.Блейклі тощо. Але є ще багато невіршених питань як на рівні теоретичних понять визначень та їх суті, так і на рівні розуміння методології процесу створення стратегії, предмету самої стратегії, суб'єкту та об'єкту управління. Сама стратегія, як би вона чудово не була написана спеціалістами не впливатиме на формування змін, якщо не відобразатиме суті змін та пріоритетизації потреб, якщо не використовуватиметься як інструмент самих змін у системі управління, змін культури керування самими управліннями, формування ресурсів для забезпечення виконання планів дії стратегії. В умовах сучасної глобальної економіки підходи до стратегічного планування змінюються. Багато підходів та принципів, які ефективно використовувались в стратегіях розвитку соціально економічних систем різних рівнів в попередній «старій» мало мобільній економіці, не дадуть позитивного результату в «новій» глобальній економіці.

Запровадження практики стратегічного планування розвитку територій було підтримано рекомендаціями Ради Європи та Європейської економічної комісії ООН. Постсоціалістичні країни, які успішно сьогодні розвиваються - Польща, Чехія, Словачія, Угорщина, системно впроваджують стратегічний менеджмент у діяльність територіальних влад, розбудовують місцевий економічний розвиток і отримують суттєві позитивні зрушення завдяки впровадженню стратегій, залучають інвестиції в сектори п'ятого технологічного укладу, збільшують додану вартість, підвищують заробітну плату, якість життя, нарощують національний продукт [6, с.70,77, 80].

Виклад основного матеріалу. Можливість розробляти власні стратегії розвитку територіальних громад задекларована в нормативно правовому полі України Законом «Про стимулювання розвитку регіонів», Законом «Про планування та забудову територій», Державною стратегією регіонального розвитку України на період до 2015 року, Концепцією про вдосконалення системи прогнозних та програмних документів з питань соціально економічного розвитку України, Концепцією сталого розвитку населених пунктів, тощо. Сьогодні майже всі регіони, міста, територіальні громади написали стратегії, але вони мало пов'язані з місцевим розвитком, не підкріплені забезпеченими повноваженнями, а тому залишаються бути формальними документами, виконання яких не забезпечує суттєвих змін [7]. Управлінська діяльність провадиться ситуативно, в умовах потреб постійно вирішувати вчорашні проблеми.

Місцевий економічний розвиток (МЕР), варто трактувати як процес стратегічного партнерства місцевої влади, бізнесу та громади, направлений на прискорення темпів зростання продуктивності, заохочення інвестицій в нові та існуючі підприємства з високим потенціалом зростання та створення нових робочих місць, що формують високу додану вартість. Місцевий економічний розвиток - це спільна робота місцевих громад, задля формування конкурентних переваг території, що приведуть до сталого зростання економіки і підвищення якості життя для всіх членів громади. Діяльність у сфері МЕР охоплює створення стратегій, програм та проектів, які забезпечують формування такого бізнес клімату та місцевих умов (тверда та м'яка інфраструктура), що сприяють економічному зростанню [3, с.112-113; с.76-78].

Феномен явища «місцевий економічний розвиток» виник в наслідок процесів глобалізації, які стануть головними чинниками в майбутньому розвитку світової економіки. Глобалізація передбачає розширення розмірів та форм міжнародних економічних зв'язків, відкриває доступ до великого капіталу та ресурсів, технологій та ринків, приводить до поглиблення взаємозалежності між територіями в різних країнах світу. Транснаціональні корпорації розташовують свої виробництва у місцевостях, де існує найбільш конкурентне (продуктивне) середовище, тобто локалізуються. Країни та регіони конкурують у залученні цих робочих місць та впровадженні діяльності, яка має високу продуктивність та забезпечує високі результати. Одночасна дія глобалізації та локалізації є формулою «нової» економіки

Глобалізація створює нові можливості для збільшення потужності підприємств та ефективності бізнесу, але не забезпечує рівність результатів для всіх суб'єктів однаково. Внаслідок високої мобільності ресурсів (особливо фінансових, інформаційних та людських) вона формує потужні потоки капіталу, що легко перетікає з однієї території в іншу, впливаючи позитивно на розвиток в місцях локалізації і, тим самим, поглиблюючи диспропорції в розвитку території. Сили розпорошення та сили концентрації діють у світовій економіці одночасно, тому глобалізація і локалізація діють одночасно і мають синхронну дію. Зміст та напрямки цих сил здатні змінюватись в часі залежно від сприятливості ділового клімату, лібералізації ринку, науково технічного прогресу, економічної політики та очікуваних перспектив в тій чи іншій місцевості. Але функція будь якого економічного простору не залишається незмінною. Протягом останніх років темпи та обсяги її динамізму збільшились. Привабливість території, як місця розташування певного виду господарської діяльності, зростає або знижується. Вона залежить від

економічної політики, лібералізації ринку, очікуваних перспектив та сприятливості ділового клімату в тій чи іншій місцевості, що визначається правовими чинниками (регуляторні акти, дозвільні процедури, законодавство, безпека), техніко - технологічними (транспорт, дороги, виробництво, комунальна інфраструктура, зв'язок, телекомунікації, дослідження, наука, освіта, кваліфікація, персонал), комерційними (мережі збуту, індивідуалізація, реагування, розташування, вартість), соціокультурними (ставлення, поведінка, традиції, соціальні норми).

Саме глобалізація послужила рушійною силою потоку прямих іноземних інвестицій БНК, які почали локалізуватись у економічно вигідних місцевостях, що отримали статус конкурентноздатних територій, створюючи нові сучасні підприємства, високопродуктивні робочі місця, піднімаючи доходи працівників і якість життя громади [8]. Світовий досвід передових країн сформував знання про місцевий економічний розвиток, який пройшли три етапи.

Перший етап тривав упродовж шістдесятих та до початку вісімдесятих років. Він характеризувався залученням прямих іноземних інвестицій у будь які виробничі підприємства та інвестиціями у «тверду» інфраструктуру. Для досягнення цих цілей міста країн, що пройшли цей шлях залучали гранти, субсидовані позики, спрямовані на виробників, субсидовані інвестиції в «тверду інфраструктуру», тобто будь які засоби, щоб залучити виробничий бізнес у місто. В економічній моделі розвитку цього етапу активно використовувався капітал засобів.

На другому етапі (вісімдесяті – дев'яності роки) процес приваблення інвестицій залишався пріоритетним, але в той період вони спрямовувалися в конкретні сектори економіки або залучалися з певних географічних зон (країн лідерів тих чи інших технологій), акценти переносилися на збереження та зростання існуючих місцевих підприємств, диверсифікацію місцевого бізнесу. Починала розвиватись економіка знань. Тому міста здійснювали цільові виплати підприємствам пріоритетних галузей, створювали бізнес інкубатори, надавали технічну підтримку, консультації та проводили бізнес тренінги для малого та середнього бізнесу, здійснювали інвестиції в «тверду» та «м'яку інфраструктуру».

На третьому етапі (теперішній час) головна увага зосереджується на інвестиціях в «м'яку» інфраструктуру, створенні публічно приватних партнерств, формуванні бізнес мереж, кредитній підтримці інвестицій приватного сектора для створення суспільного продукту, цілеспрямованому залученню інвестицій для посилення конкурентних переваг місцевих громад. Для цього міста, громади розробляють економічні стратегії, створюють конкурентний діловий інвестиційний клімат, заохочують місцеві підприємства до утворення кластерів, бізнес мереж та до співпраці, стимулюють навчання та підвищення кваліфікації робочої сили, спрямовують інвестиції у високотехнологічні галузі та у зростання кластерів, що формують ланцюжки зростання доданої вартості, підтримують підвищення якості життя.

Сьогодні, в основі діяльності муніципалітетів переважає підхід, що визнає взаємозалежність економічного, екологічного та соціального благополуччя громади і зумовлює "багатовимірність" кожної програми чи проекту. Проекти та програми моделі МЕР базуються на капіталі знань та інтелекту і пов'язують тріаду понять «глобалізація - інновація – конкурентоспроможність». Разом з тим кожна громада створює власний підхід до МЕР, який враховує специфічні для муніципалітету потреби, труднощі та можливості.

Тому зміст поняття МЕР наповнюється різними підходами в різних територіальних громадах (муніципалітетах) різних країн. Типові моделі з МЕР працюють в кожному муніципалітеті також по різному, хоча їх можна класифікувати на п'ять груп, кожна з яких матимемо цілий ряд різних способів та проектів впровадження:

- 1.Збереження та розширення місцевих підприємств.
- 2.Залучення інвестицій/нових підприємств.
- 3.Розвиток підприємницької діяльності.
- 4.Розвиток кадрового потенціалу.
- 5.Формування потоків грошових коштів у громаді.

В багатьох розвинутих країнах муніципалітети мають широкі повноваження у сфері економічного розвитку і проваджують діяльність, що має прямий та опосередкований вплив на місцевий економічний розвиток: стимулювання розвитку бізнесу, залучення інвестицій, розвиток людських ресурсів, управління промисловим розвитком, захист осіб і майна (зокрема, управління місцевою поліцією та пожежною службою); місцеві перевезення (управління громадським автобусним і залізничним транспортом, будівництво та утримання об'єктів комунальної дорожньої інфраструктури); планування та просторовий розвиток (у т.ч. зонування, промисловий/економічний розвиток в межах муніципалітету, планування землекористування); комунальні послуги (управління місцевими системами каналізації, очищення води та електропостачання); місцева система соціальних послуг (соціальне забезпечення і соціальна допомога, охорона здоров'я, бібліотеки, освітні заклади); парки, відпочинок і культура (розвиток і утримання місцевих парків і зелених насаджень, парків культури і відпочинку, місцевих мистецьких і культурних програм і заходів).

В умовах глобальної ринкової економіки території стають окремими ринками. Тому місцеві громади на базі людських, інтелектуальних, інституційних, інфраструктурних, фізичних та природних ресурсів місцевості повинні будувати самоокупну економічну систему. Використовуючи існуючі ресурси, вони

створюють «виховані ресурси» та «брендові атракції», які надають їм можливість позиціювати себе по відношенню до інших і мати певні конкурентні переваги у залученні високопродуктивних іноземних інвестицій, які забезпечують, створення інноваційних підприємств, формування високої доданої вартості, експортне спрямування, навички професійного менеджменту, поліпшення інфраструктури, інтеграцію у світову економіку тощо. Місцевий менеджмент, що має чітку позицію щодо напрямку розвитку, чітку конкурентну стратегію, відповідає принципам управління глобальної економіки саме такі результати і отримує. Ключовими принципами управління в сучасній глобальній економіці на рівні будь який соціально економічних систем є технологічні інновації, модернізація робочих місць та змісту праці робітників, а також виникнення внутрішніх місцевих економічних рушійних сил, які базуються на конкуренції «вихованих ресурсів», інформації та знаннях (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняння принципів управління в різних економіках

Зміст Принципів	«стара» економіка	«нова» економіка
Загальна характеристика економіки		
Динамічність ринку	стабільність	мінливість
Рівень конкуренції	національний	глобальний
Організаційні структури	ієрархічні та бюрократичні	Мережеві, проєкту, матричні та адаптивні
Конкуренція між територіями та містами	низька	висока
Загальна характеристика діяльності бізнес структур		
Виробництво	масове негнучке	гнучке, індивідуальне, диверсифіковане
Ключові фактори виробництва	капітал і праця	інновації і знання, інформація, інтелект, підприємницькі здібності, енергія
Рушійні сили технологій	механізація	автоматизація, цифровізація
Конкурентні переваги фірм	економія на масштабах	інновація, якість, атрактивність
Важливість досліджень	помірна	пріоритетна
Використання підрядників та співпраця з іншими	самостійне виконання всіх робіт, відмова від передачі окремих функцій іншим фірмам	співпраця та кооперація, аутсорсінг, горизонтальний розподіл праці
Характеристика ринку робочої сили		
Зайнятість	стабільна	гнучка, змінюється в залежності від можливостей ризику та потреб ринку
Стосунки між роботодавцями та найманими	обережні, відчужені, ворожі	спільне вирішення проблем, корпоративна культура, участь у прибутках.
Освіта	отримання певних навичок	перманентне навчання
Характер навичок	відповідно до посади	ширші ніж посада, володіння суміжними професіями,
Політика на ринку праці	повна зайнятість	інтелектуалізація робочих місць, відповідальність за кінцеві показники, високі зарплати
Поведінка влади		
Регулювання бізнесу	командно адміністративне, повний контроль	ринкове, гнучке, побудоване на ефективності прийняття рішень
Стосунки між владою та бізнесом	контроль і недовіра, встановлення вимог	довіра, стимулювання розвитку, сприяння зростанню фірм та залучення інновацій
Державне управління	централізація влади, тотальний контроль, повна вертикаль влади	децентралізація та повсюдна субсидіарність, розвиток самоврядування та заохочення до конкуренції громад за високопродуктивні інвестиції, саморозвиток громади та територій

Можливість розробляти власні стратегії місцевого економічного розвитку задекларована в нормативно правовому полі України. Дієвість таких стратегій розвитку територіальних громад у великій мірі залежить від способу її розробки. Автор виділяє п'ять методів розробки стратегічних планів економічного розвитку територій і найбільш ефективним серед них (висновок з досліджень автора) є метод довготривалого трипартнерства [1, с.138-152]. Зміст та порядок кроків поетапного прийняття

рішень з розробки стратегічного плану представлений матрицею процесу і детально описаний автором у статті [2].

Вдало складений стратегічний план надає шанси території досягнути конкурентних переваг. Але такі переваги можуть бути дуже короткостроковими і локальними, якщо не враховують сучасних тенденцій та викликів глобальної «нової» економіки (таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняння контексту стратегій місцевого економічного розвитку

«стара» економіка	«нова» економіка
Ключовим фактором є низька ціна місця ведення бізнесу (робоча сила, ресурси, земля)	Ключовим фактором є знання, інноваційність, креативність, інформація та інтелект
Ключовим фактором є залучення в територію будь яких великих підприємств	Ключовим фактором є залучення високотехнологічних підприємств, підприємств, що створюють продукт з великою доданою вартістю, кваліфікованих працівників
В якості конкурентних переваг місцевості використовується природний та фізичний ресурс	Для формування конкурентних переваг місцевості створюються різноманітні атракції, формується «вихований» ресурс, провадиться маркетинг міста та регіону
Розвитком керувала державна влада	Розвиток керується громадою, місцевим самоврядуванням, стратегічним трипартерством,

Висновки. Таким чином, стратегічне планування місцевого економічного розвитку, є складним інструментом впливу на економічне майбутнє громади через розвиток конкурентних переваг території та залучення в територію інноваційних підприємств, що розвивають місцеву робочу силу, впливають на ріст зарплат, формують попит на «знання», спонукають розвиток місцевих постачальників (дрібних бізнесів), забезпечують ріст доходів в громаді. Стратегія побудови конкурентного середовища в території створює умови для перетоку фірм в цю територію. Детермінанти місцевих конкурентних переваг («ромб Портера») – параметри факторів, параметри попиту місцевого ринку, наявність взаємопов'язаних галузей, що формують «ланцюжок доданої вартості», стратегія фірм та їх суперництво є визначальними в стратегіях підприємств. Але самі детермінанти конкурентних переваг території визначаються в першу чергу державним та місцевим регулювання, повноваженнями, адекватність дій принципам глобальної економіки і, звичайно, відповідними стратегіями місцевого розвитку територій. Розробка таких стратегій потребує чіткого алгоритму та певного набору високоякісних ресурсів, політичної волі та знань місцевої влади, готовності та розуміння громади. При розробці стратегічного плану переглядаються існуючі умови, аналізуються сили, які впливають на місцеву економіку, розробляються конкретні заходи, яких треба вжити, щоб вплинути на розвиток місцевих підприємств, залучити нові підприємства, збільшити ресурс місцевої громади і створити механізм його мультиплікаційного зростання. Головне правило, якого слід дотримуватись – економіка створюється бізнесом, саме підприємства є головними гравцями в стратегії місцевого розвитку, влада і громадський сектор – можуть тільки сприяти цьому процесу, або від невмілого втручання – йому перешкоджати.

Тому запорукою успішності ініціатив з місцевого економічного розвитку сьогодні є:

- врахування реалій глобалізації економіки;
- неможливість вдосконалення окремих складових конкурентоспроможності поодиночі;
- критична потреба партнерства з приватним сектором;
- інноваційність як єдина конкурентна перевага, що має сталий характер;
- врахування інтересів широкого кола зацікавлених осіб та партнерів;
- стратегічний та упереджувальний характер ініціатив;
- діяльність за проектами;
- чутливість до потреб громади;
- аполітичність; прозорість та підзвітність.

Найважливішим висновком для українського суспільства є розуміння того, що МЕР не здійснюється за один день, це процес. Але тут необхідне усвідомлення того, що в сьогоднішніх умовах місцевий економічний розвиток буде ефективним тільки тоді, коли місцеве самоврядування матиме повноваження відповідальності за розвиток своєї громади. Глобальний ринок відкриває нові можливості для впровадження інструментів управління місцевим розвитком тоді, коли зростає роль місцевих влад у вирішенні питань, що справляють вирішальний вплив на життя місцевого населення і верхні рівні влади не чинитимуть опір руйнації старих методів і систем, які тримаються на бюрократичних централізованих схемах управління.

Список використаних джерел

1. Васильченко Г.В. Теоретичні аспекти ефективних стратегій місцевого розвитку // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Чернівці: Книги-XXI, 2009. – Вип. III: Економічні науки. – С. 138-152.
2. Васильченко Г.В. Актуальні питання розробки стратегій місцевого розвитку // Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць. Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Плай, 2009. — №3(13). С.112—121
3. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Вид 2-е // Пер. з англ. Львів. 2002 – 416 с.
4. Boothroyd, Peter; H. Craig Davis. Community Economic Development: Three Approaches// Journal of Planning Education and Research. 1993. №12. – P.230–240.
5. Turner, Robert C. The Political Economy of Gubernatorial Smokestack Chasing: Bad Policy and Bad Politics // Journal State Politics and Policy. 2004. № 3. –P.270–293.
6. Варда Я, Клосовські В. Розробка стратегій локального розвитку. Вид.2 // Пер. з пол. – К.:Молодь.2005. - 312с.
7. Розробка стратегій розвитку територіальної громади: загальні засади методики //В. Нудельман, І Санжаровський. – К.: Дата банк України, 2002. – 232с.2, с.11.
8. Brol R. Rozwoj lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego. Wroclaw., 1998. — 785
9. Портер М. Конкуренція // Пер. с англ. М.:ООО «И.Д.Вильямс». 2010.- 592с.